

Píše Tilman Kasten

(E*forum, 27. 04. 2016)

Šestaosmdesát let po prvním vydání velkého historického románu Jaroslava Durycha **Bloudění** vyšla v roce 2015 v nakladatelství Host (Brno) první komentovaná čtenářská edice tohoto díla. Editori **Jan Linka** a **Martin Valášek** předložili kriticky revidované znění textu, připravili komentář a kritický aparát a seznámili čtenáře s komplexní publikační historií Větší valdštejnské trilogie, jak zní podtitul románu.

Dosud nebylo při diskusích o různých aspektech interpretace Bloudění úplně jasné, o jakém textu vlastně byla řeč. Za autora života vyšel román celkem šestkrát a téměř v každém vydání se najdou odchylky od prvního znění textu. Po Durychově smrti román vyšel dosud pouze dvakrát: v roce 1969 v Českých Budějovicích (nakladatelství Růže) a roku 1993 v Brně (Atlantis). Obě posthumní edice – stejně jako ta nejnovější – vycházela z šestého vydání a vyhověla tak Durychově přání, aby se za definitivní verzi každého jeho díla považovala poslední publikovaná za jeho života (K vydání mých sebraných spisů, in: Akord 5, 1932, s. 186–188). Výzkum, který se mohl rozvíjet mimo prostředí samizdatu až po roce 1989, v celé řadě případů sice Durychovo vyjádření zohlednil, rozdíl mezi vydáními, tedy Durychovými zásahy do textu, se ale literární věda zabývala jenom okrajově. Textologická otázka, co je „definitivní text“, tedy otázka relevance „autorské vůle“ v souvislosti s jeho odlišnými podobami, se reflektovala jenom výjimečně.

Publikační historie Bloudění je poměrně komplikovaná a je dobře, že ji editoři v komentáři ke knize líčí. Poprvé vydal román Ladislav Kuncíř v roce 1929 – v prvním bibliofilském a také druhém standardním vydání. Už v těchto verzích, které byly tištěny ve dvou různých tiskárnách, se najdou některé rozdíly například na úrovni pravopisné nebo odlišné podoby vlastních jmen. Ohlas na Durychův román byl velký: na jedné straně literární kritika považovala Bloudění za odklon od žánrové tradice zosobněné historickými romány Aloise Jiráska, na druhé straně se rozvinula ostrá polemika kolem Durychovy interpretace českých dějin ze specificky katolické perspektivy. Nejen kritiky a recenze, ale i známost s Františkem Martínkem (1877–1944, štábní kapitán ve výslužbě, vojenský archivář a amatérský historik), který Durycha upozornil na věcné či historické omyly a nedopatření, vedly k tomu, že autor pro třetí vydání (1930) svůj text zčásti přepracoval (na úrovni slov a vět). Ještě výrazněji zasáhl Durych do románu při přípravě čtvrtého vydání pro nakladatelství Melantrich. Škrtl celé pasáže a odstavce, takže tato verze (totožná s pátou) je mnohem kratší než vydání předešlá. K šesté edici, kterou Melantrich publikoval roku 1934, Durych poznamenal, že byly četné „odstavce přetažené přes pointu“, a proto vynechal další pasáže.

Z tohoto přehledu je zřejmé, jak velké a početné jsou rozdíly mezi prvním a posledním vydáním za autorova života. Linka a Valášek vzali za základ své edice text šestého vydání a podrobně zachycují v kritickém aparátu Durychovy škrty a modifikace (s. 702–801). Podrobné srovnání různých edic a přehled o pasážích autorem vynechaných či modifikovaných, umožňuje nahlédnout do „dílny“ autora bez složitého srovnávání všech verzí (zajímavé by ovšem bylo také srovnání s časopisecky publikovanými ukázkami). Výsledek Linkovy a Valáškovy kolace lze pro literární vědu zabývající se Blouděním považovat za mezník. Nálezy mají širokou platnost a otevírají nové pohledy. Na jedné straně editoři zdůrazňují fakt, že Durych přepracoval text ve velkém spěchu, a proto se v něm najdou „chyby, nepřesnosti či přehlédnutí“ (s. 696), na druhé straně se manifestuje v Durychových zásadách nejen úsilí o historickou přesnost, ale je z nich zřejmá i autorova umělecká intence. Například v závěrečné kapitole Durych vyškrtl projev ženské hlavní postavy (Andělka), z něhož je patrné, že románová postava Kajetána je pravděpodobně i protagonistou Menší valdštejnské trilogie (Rekviem). Druhým zajímavým příkladem je fakt, že Durych vynechal v šestém vydání introspekci postavy Jiřího (s. 559, viz komentář s. 785n.), která explikuje jeho vnitřní vztah k Valdštejnovi, což je s ohledem na celkovou stavbu a smysl děje velmi důležité. Nejen v obou zmíněných případech se ukazuje, jak román po Durychových škrtech působí stále záhadnějším dojmem. Kromě toho oba příklady ukazují, že se nová edice dá pochopit jako výzva k zohlednění genetických aspektů při interpretaci Bloudění.

Zatímco Linka a Valášek sledují rozdíly mezi jednotlivými vydáními v poznámkovém aparátu, nejsou zde jednotlivě uvedeny jejich vlastní zásahy ve vydaném textu. Na rozdíl od sedmého a osmého vydání editoři totiž ve větší míře nejen sjednotili kolísající psaní vlastních jmen, ale opravili i chyby a obsahově nelogické pasáže. Editoři dávají tedy přednost dobře čtivému textu (před věrnou prezentací šestého vydání s doprovodným textověkritickým aparátem) a snaží se tak konstruovat text románu přibližující se „autorské vůli“. V této souvislosti zůstává i nadále nejasné, na kterých místech editoři přihlédlí k rukopisu románu (navíc by bylo žádoucí uvést k němu základní údaje, včetně informace o jeho uložení, s. 697.) Celý postup odpovídá záměru České knižnice: totiž prezentovat „nejvýznamnější hodnoty české literatury od středověku po současnost“ (<http://www.kniznice.cz/>) v kontextualizovaných čtenářských edicích. Ve srovnání s důsledně historicko-kritickou edicí se tak také vyjevují hranice vydavatelských zásad České knižnice.

Samozřejmě není tento postup (obecně i v konkrétním případě Bloudění) zcela bez úskalí. Editoři sami zmiňují dobrý příklad: Poukazují na to, že Durych na jedné straně trval na odlišném psaní vlastních jmen v textu („podle manýry 17. století“, dopis Bedřichu Fučíkovi, 4. ledna 1933, viz s. 697) a na druhé straně zdůraznil neuzavřenost své kreativní práce, která legitimizuje posmrtné editorské zásahy (Hovory o knihách 3, 1939, č. 18, s. 5). Mezi citovanými Durychovými vyjádřeními tak existuje rozpor: na začátku třicátých let vyzdvihl svou „auctoritas“ nad textem, na konci desetiletí platnost vydání poslední ruky relativizoval. Jak se má editor s tímto neřešitelným

rozporem vyrovnat? V konkrétním případě psaní vlastních jmen se vydavatelé rozhodli kolísající podoby sjednotit – s poukazem na to, že za nimi vidí spíše poslední ruku tiskárenských nebo nakladatelských redaktorů než poslední ruku autora (s. 697). Proto mohou interpretovat své rozhodnutí jako postup zdůvodněný „autorskou vůlí“. Tím však nechci snižovat zásluhy recenzované edice – postup editorů je srozumitelný a odpovídá praktikovaným zásadám České knihovny –, vzhledem k budoucí vědecké práci s novou edicí bych chtěl jenom plédovat pro reflexi konstrukčního charakteru ediční práce. Specifické psaní vlastního jména může být například stopou po Durychových historických a literárních pramenech, jejichž důležitost pro vznik a kompozici románu je nedocenitelná. Cenou za „korigovanou“ verzi je bezpochyby ztráta takových stop (navíc výklad o Durychových pramenech není součástí kritického aparátu). „Obyčejného čtenáře“ to jistě nebude rušit.

S ohledem na komplikované dějiny geneze a publikace Durychova Bloudění lze konstatovat, že nová edice je jedna z možných odpovědí na otázku, co je vlastně „autentický“ a „definitivní“ text tohoto díla. Jde ovšem o velmi pečlivě formulovanou odpověď. Novou edicí – hlavně jejím komentářem a přehledem o pasážích vynechaných autorem – dostane badatel bloudící v labyrintu různých vydání a historického chaosu Durychova románu více než spolehlivý kompas (také díky vysvětlivkám a slovníčku mj. latinských a cizích slov, resp. historického názvosloví).